FASCICULUS
Disputationum Theologicarum
DE
SOCINIANISMO.

Quibus istius Religionis fucus detegitur, μεθοδεία τῆς πλάνης ostenditur & idea Theologiæ hujus breviter adumbratur

Authore & Præside,

Reverendo, Clarissimo, Doctissimoque Viro,

D. ABRAHAMO HEIDANO

SS. Theol. Doct. ejusdemque Facultatis in Almâ Bat. Acad. Professore ordinario, Ecclesiæque Dei Pastore disertissimo, vigilantissimo.

LUGDUNI BATAVORUM
Apud HENRICUM VERBIEST, *1659*

DISPUTATIO THEOLOGICA, PRIMA.

DE

SOCINIANISMO

Reſpondente

NICOLAO MASSIS, D. F. Gravienſe.

THESIS I.

SApienter Apoſtolus, 1 Cor. 11. 19. *Oportet hæreſes inter vos eſſe, ut qui probati ſunt, manifeſti fiant inter vos.* Ut non mirari nos oporteat ſuper hæreſes iſtas: ſive quia ſunt; futura enim prænunciantur: ſive quia fidem quorundam ſubvertunt; ad hoc enim ſunt, ut fides habendo tentationem, habeat etiam probationem. Cum enim quid ſortitum eſt,

omnimodo ſit, cauſam accipit ob quam ſit, & hæc vim conſequitur per quam ſit, ne eſſe non poſſit. Eſt enim hæreſis quoque ex earum rerum genere, quæ dum ſunt, habent poſſe, & dum poſſunt, habent eſſe. *Tertull. de præſcript. Hæret. c.* 1.

2. Tanti vero eſt apud Deum probatos agnoſci filios ejus, ut melius ſit illos per hæreſes explorari, quam has omnino non eſſe. Sic enim datur illis, dum per ambigua & dubia ſunt eluctati, *ſibi occurrere in unitatem fidei, & agnitionis filii Dei, in virum perfectum,* εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ. *Ut ne ſint amplius*, νήπιοι, κλυδωνιζόμενοι καὶ περιφερόμενοι παντὶ ἀνέμῳ τῆς διδασκαλίας ἐν τῇ κυβείᾳ τῶν ἀνθρώπων, ἐν πανουργίᾳ, πρὸς τὴν μεθοδείαν τῆς πλάνης. Eph. 4. 13. 14.

3. Sunt autem Hæreſes, *definitore Tertulliano, nihil aliud, quam doctrinæ hominum & dæmoniorum, prurientibus auribus natæ de ingenio ſapientiæ ſecularis.* Quæ affectatrix & interpolatrix veritatis, & ipſa quoque in ſuas hære-

ſes

ses multipartita varietate sectarum invicem repugnantium scissa, temeraria interpres est divinæ naturæ & dispositionis. Unde & pleræque hæreses à Philosophia subornantur. Quod optime observans *Apostolus*, nominatim Philosophiam contestatur caveri oportere, scribens ad *Colossenses* cap. 2. 8. βλέπετε μή τις ὑμᾶς ἔσται ὁ συλαγωγῶν διὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ κενῆς ἀπάτης, κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου, καὶ οὐ κατὰ Χριστόν.

4. Quo loco Apostolus omnium falsarum religionum formas ad tres species revocat. Prima est, quæ ex speculationibus curiosis, & tamen reconditæ cujusdam sapientiæ speciem, habentibus, oritur: cujusmodi est ἀγγελολατρεία, ex *Trismegisti*, *Platonis*, *Plotini* *Porphyrii*, *Jamblichi*, & similium commentis extructa, ad quod etiam genus referenda est maxima Scholasticæ matæologiæ pars, quæ Euangelium cum plurimis *Aristotelis*, *Averrois* & similium placitis permiscet. Alteram vocat

Apoſtolus traditionem hominum, quæ tota eſt humanæ vanitatis partus, tota videlicet inanis ac manifeſte ſuperſtitioſa, ſita in rebus externis, & plerumque etiam aperte ſtultis ac ineptis, ſola nitens conſuetudine, & fictis Enthuſiaſmis, accedente poſtea Dæmonum efficacia: cujuſmodi eſt fere totus Papiſticus cultus, ac præſertim Monaſtica illa perfectio, quam vocant. Tertia ſpecies tum erat illorum, qui Judaïſmum (quem vocat Apoſtolus Elementa mundi, i. Moſaicos ritus) cum Chriſtianiſmo temperabant, à quibus etiam orta eſt magna ceremoniarum Papiſticarum pars; veteribus Epiſcopis iſta Pauli verba non ſatis attente conſiderantibus. Ut verè *Beza* in hunc locum.

5. Harum hæreſium fæcundus omni tempore fuit proventus, & qui rem Chriſtianam ab incunabulis ſuis afflixit, & ne incrementa caperet, impediit. Maxime vero in initiis naſcentis Eccleſiæ, oppugnata fuit Chriſti

tum

tum divinitas ab *Ebione*, *Cerintho*, & postea ab *Ario*, *Samosateno*, *Photino*, *&c.* tum humanitas ab *Apollinari*, *Nestorio*, *Eutychete*, & primarius fidei articulus quassatus & concussus fuit. Postea à capite ad corpus opus ductum est à *Pelagio*, qui incorruptas homini vires etiam post lapsum astruens, & liberi arbitrii usum integrum concedens, innatam superbiam valde adauxit, & communem errorem convertit in peculiarem hæresim. Quæ naturæ patrocinium suum commodans, tantum gratiæ detrahit, quantum naturæ tribuit.

6. Ab illo tempore adulteratus Christianismus, in Ethnicismum vel Judaismum transiit: vel ad summum non nisi Semi-Christianismi formam retinuit. Unde paulatim nihil sani in toto corpore remansit: atque ita ortum habuit Anti-Christianismus, qui ex Ethnicismo & Judaismo conflatus nihil aliud est, quam informe chaos, & *diversum panthera genus confusa camelo.*

7. Ita afflictâ Ecclesiâ, cum non aliud remedium superesset, quam reformatio ejus in capite & membris: quo tam laudabile opus interturbaretur, Satanæ astus fuit, primo ne serio id tentaretur operam dare. Cui rei conatus illorum valde profuit, qui pio affectu secessionem ab Ecclesia horrentes, inutilibus & nil profuturis remediis rem agendam consulebant, quo schisma, quod inde oriturum providebant, præverterent.

8. Sed cum malum hoc pacto sanari non posset, multo minus tolli, & jugi intolerandi impatiens esset populus Christianus, & veritatis Euangelicæ lux oriens tenebris misceri amplius renueret, & jam tempus appeteret, quo retegi debebat filius perditionis, atque ita Reformatio Ecclesiæ, qualis fieri inter tot impedimenta poterat, differri amplius non posset: Majori molimine id egit Diabolus, ut vel nascens Euangelium in herba opprimeret, excitatis contra ejus auctores & professores sævissimis

vissimis persecutionibus: vel, cum hac non succederet, reformationem ipsam convelleret, adeoque suspectam & inutilem redderet.

9. Quod miro artificio procuravit. Statim enim in initio reformationis fanaticum genus hominum exortum, qui libertatis dulci nomine inescati, omne obedientiæ jugum excusserunt, legum & Magistratus omnem reverentiam sustulerunt, & libertatem quam Euangelium docet in licentiam carnis verterunt, & spirituale Christi regnum, quasi hoc ipso oppositum regnis & Monarchiis mundi, in eversionem omnis temporalis Dominatus extulerunt. Quo non tantum ingens rerum perturbatio, & magna scandalorum seges exorta, sed & profectus Euangelii intercisus, cum Euangelio imputarentur illæ turbæ, quæ illi evertendo & corrumpendo tantum comparatæ erant.

10. Non hic stetit impetus. Licet enim Papatus reformationem necessa-

tiam judicarent, quotquot ex Scripturis de iis rebus pronunciandum censebant: Alii tamen hic in excessu peccatum à primis reformatoribus murmurabant: & simul cum erroribus & ritibus rejectis, multa nigro theta in Ecclesia Romana notata, quæ conservari, aut saltem tolerari consultius fuisset, vel saltem non statim damnari expediisset. Qua in re *Erasmi* & *Cassandri* potissimum labor versatus est, qui dum leviora quædam reformari optant, præcipuos Ecclesiæ Rom: nævos dissimulant aut transiliunt. Unde & factum ut in quibusdam Ecclesiis, ut in Anglicana præsertim patet, non simul cum reformatione doctrinæ, ordo immutatus sit, sed Hierarchia & Episcopatus, qualis in Papatu ex parte cernitur, retenta sint.

11. Alii hic defectum causari, & multo plura exturbari debuisse, quam factum sit. Quod eo usque extenderunt quidam, ut Trinitatis mysterium, ceu Anti-Christianum dogma de gradu de-

du dejici, ſimiliter Pædobaptiſmum ex Eccleſia eliminari, ceu Anti-Chriſti characterem, voluerint, &c.

12. Quin eo profecit quorundam αὐθάδεια, ut reformationem eo nomine ſuggillare auſi ſint, quod non qua parte fieri illam oportuit, tentata ſit. Cum quidam non illam tantopere circa fidem, quæ illis non magnopere neceſſaria viſa eſt, quam circa charitatem occupari debuiſſe putarint. Unde monſtroſi illi partus *Davidis Georgii*, & *Henrici Nicolai*, *Patris*, ut vulgo celebratur, *domus charitatis*, qui dum charitatem tantopere commendant, circa fidem ἐναυάγησαν.

13. Tandem oculatior, ut ſibi quidem viſus eſt, his omnibus *Lælius Socinus Senenſis*, *Patruus Fauſti Socini*, *cum præter pauca quædam, ea videlicet, quæ ad ſalutem prorſus ſunt neceſſaria, nihil fere in Eccleſiis, quæ Romanum Anti-Chriſtum execrantur, poſt tantas tamque diuturnas tenebras, ſuæ priſtinæ claritati reſtitutum videret*, (uti de eo teſtatur

Faustus Socinus, in priore fragmento duorum scriptorum, pag. 5.) majus scilicet opus moliri annisus est, quod postea ex mente ejus, vestigiis ejus insistens *Faustus*, perfecit, & novam quandam reformationem Orbi propinavit, & universam Theologiam, nova inducta forma, innovavit.

14. Quam his Encomiis exornat: *Eques quidam Polonus in dissert, quam F. Socini operibus præmitti voluit : quod per eam stratam atque expeditam habeamus viam ad supremam beatitudinem* (quæ est Sociniana Christianæ Religionis περίοδος) *quam per plura annorum millia ante adventum Christi humanum genus semper desiderarit, semper ignorarit, quam ipsi Mosaicæ legis cultores pertenui aliquando suspicione odorati nunquam apertè deprehendere potuerint, quam denique à Christo Apostolis patefactam, mox succrescentium errorum spinis obsitam, atque dira obruente caligine abditam, rursus exacto fabularum senticeto, ac reddita veritatis luce beni-*

benignissimus Deus (opera scil. & ministerio F. *Socini*) *detexerit atque restituerit.*

15. Hic pes figendus, ut ideam quandam Theologiæ Socianæ efformemus. Primo, cum nec in Papismo extaret illa via qua ad immortalitatem perveniri potest: neque ab iis, qui reformationem Papatus aggressi sunt, illa animadversa sit aut detecta; Quid aliud restabat quam ut illam à *Lælio* & *Fausto* doceretur mundus? Qui scilicet illud, in quo omnes hactenus cæcutierunt, in luce posuerunt. Periclitabatur nimirum de salute sua populus Christianus, nisi *Socinus* hic suppetias tulisset. Quis tantum bonum Senis expectasset?

16. Namque illa revelatio, qua tam expedita via ad supremam beatitudinem monstratur, quamque per tot annorum millia ante adventum Christi genus humanum semper desideravit, semper ignoravit, quæque maximam partem populi Dei sub lege latuit; vel

eſt illa via, ſine cujus cognitione nemo ſalutis compos evadere queat: vel etiam ſine ejus exerta cognitione conſtat ſalus, & alia via ad immortalitatem perveniri poteſt. Si primum dicatur magna invidia creatur φιλανθρώπῳ Deo, qui tantum ſapientiæ theſaurum, tot ſecula genus humanum vel celaverit, vel ita involverit, ut ne quidem ab iis quibus revelatus fuit, unquam aperte deprehendi potuerit. Ut certe nullum admodum vel exiguum oporteat eſſe τὸ περισσὸν illud Judæi & circumciſionis, quod ceu primarium illis tribuitur ὅτι ἐπιςεύθησαν τὰ λόγια τῦ θεῦ. Rom. 3. 1. 2. & 9. vide & Deut. 4. 6. 7. 8. & Pſ. 147. 19. 20. Quid interea tot gentium myriadibus factum: an illæ omnes deſtitutæ hac ſalutari via, de ſalute periclitatæ ſunt? Et cum illius revelatio ſoli *Socino* vendicatur, quid? An ergo extra Socinianiſmum nulla ſpes ſalutis? Beatum ergo oportet eſſe illum Poloniæ angulum, cui tanta repente lux oborta eſt.

16. Quin

17. Quin & clarius multo & expeditius hanc viam à *Socino* propositam, quam à Christo & Apostolis unquam patefacta fuit, inde liquet, quod eam è scriptis Apostolicis nunquam quis eruat, nisi *Socini* præjudiciis mentem imbutam afferat. Neque viam hanc assequi possit, nisi in aliud Euangelium transferri se patiatur. Quod inde etiam patet quod lux hæc à Christo & Apostolis excitata, tam repente & mox evanuerit, neque nisi *Socini* opera post tot secula reducta sit, & humano generi donata. Ut videatur major Mose, Christo & Apostolis doctor *Socinus* mundo affulsisse.

18. Quod si hæc via talis est, ut sine ejus explicita cognitione tamen homini salus constare possit: profecto quid opus est eam tam grandibus verbis exornare? Aut quid omnino opus fuit *Socino*? Nisi forte in eo consistat ejus nova revelatio, quod faciliorem & expeditiorem salutis conficiendæ methodum attulerit, qua viam ante fa-

lebrosam & horridam nobis compla-
naverit, ut per illam incedentes tutius
& citius & facilius ad metam æternæ
salutis perveniamus. Qua in re an illi
fides adhibenda sit, antea dispicien-
dum foret. Et tamen nisi hanc illi viæ
prærogativam asserat, quid propius est,
quam ut inter humani ingenii curiosi-
tates censeatur quæ magis *logomachias
gignat, quam ædificationem Dei*?

19. Sed quo hujus, ut sibi quidem
videtur, Prophetæ novam revelatio-
nem, qua instar novi *Muhammedis* orbi
novus doctor apparuit, rectius perci-
piamus, utile erit institutum ejus, &
scopum, quem sibi præstruxit, sub in-
cudem revocare: ut inde velut in ta-
bella ob oculos cerni possit hujus
Theologiæ quidam typus & idea, &
qua μεθοδεία τῆς πλάνης progressus fecerit.

20. Ut enim ὑπέρογκα illa τῆς ματαιό-
τητος, ut *Petrus* illa insignit 2 Pet. 2.
v. 18. omittamus, quid quæso hæc
nova Theologia præ cæteris affert, quo
caput extollat, & omnes prægravet?

Sane si in intima ejus inspiciamus, illamque, ut oportet, eviscerem us, statim apparebit cuivis qui præjudiciis occæcatus non est, aliud eam nihil esse, quam rationis summæ lusum, natum de ingenio sapientiæ secularis, & Theologiæ naturalis emendatiorem typum. Mysterii pietatis emasculationem, & Christianismi infelix struprum: quæ in summa aliud nil contineat præter Ethicam Christianam, eamque valde informem. Cujus τὸ τί ἦν εἶναι non constituat Christus, utpote qui salutis & immortalitatis hujus non sit autor & acquisitor, sed tantum confirmator & Exemplum, cum sine illo & per alium omnia quæ ad salutem faciunt, procurari potuerint. Imo si propius eam intueamur, patebit aliud nihil esse, quam Paganismum, Judaismum, Turcismum, tectorio Christianismi obductum, & ita comparatum, ut omnium hæresium & sectarum possit esse receptaculum, & in quam omnes sectæ, retentis erroribus suis, conspirare pos-

ſint, & coire. Ac in eo ſingulariter conſpicabilem, quod nova & inaudita hactenus ſcripruram interpretandi methodo, verum ejus ſenſum elidat & perimat, dum quæ in ea continentur ita extenuat ut ſimul abſcondat, & quæ non habet, miris fidiculis ex ea exprimat & eliciat. Quod vere eſt τὸ κρείττονα λόγον ἥττω ποιεῖν, καὶ τὸν ἥττω κρείττονα.

21. Ex qua Theologiæ hujus ὑποτυπώσεως obiter conſtat, anguſte nimis & tenuiter de illa judicaſſe, qui Photinianiſmi limitibus illam circumſcribunt, quaſi nihil aliud ſit, quam interpolatus Photianiſmus. Eſt enim ille exigua tantum veſtis hujus lacinia, in illum tantum finem à *Socino* aſcitus, ut Monarchiam Dei aſtruendo, viam ſibi ſterneret ad conciliandas ſibi omnes ſectas, quę Trinitatem contra reformatos abhorrent, & ut Ethnicis, Judæis, & Muhammedanis aditum pararet ad amplectendam religionem Chriſtianam, quam non niſi meliore ſui parte

caſtra=

castratam gratam illis fore sibi persuasit. Sed revera nihil aliud sibi voluit, quam novam & à se excogitatam immortalitatis viam pandere, eamque mortalium generi prę cęteris commendare. Quæ ut à nullo mortalium repudiari posset, & omnibus in universum quocunque errore & hæresi infectis esset accommodata, ut placere posset, necesse habuit, vel ipse se in errorum istorum laqueos induere, vel saltem eos in aliis tolerare, & in omnibus tolerabiles sciscere.

22. Ut hinc sequatur, religionem Christianam statim ab excessu Apostolorum ingentem veritatis Eclipsin passam, quæ usque ad *Socini* tempora duraverit: ita ut viâ salutis ignoratâ, sicut populus sic sacerdos cimmeriis tenebris immersus jacuerit, quas ante hujus Prophetæ adventum superare non potuerit. Quinimo omnes Ecclesiæ Patres vero scripturæ intellectu destitutos, miserandum in morem ad unum omnes delirasse, & instar vespertilio-

num ad lucem ſolis cæcutiiſſe. Ut, verbi gratia, ante *Lælium* mundo oſtenſum, nemo, quis primi capitis Euangelii Johannis ſenſus eſſet, deprehendere potuerit. Quaſi præcipuum illud ſit Chriſtianiſmi ſphalma, quod nimium Chriſto tribuat, & in illo omnes ſpes ſuas ſibi reponat. Ut ſi aliquam viguiſſe intermedio illo tempore religionis intelligentiam verum ſit, neceſſe ſit puriorem illam repertam inter Ethnicos, Judæos & Muhammedanos, quam inter Chriſtianos: qui ſaltem rectius de Deo ſenſerint, & melius naturæ lumine uſi ſint, & veriores de Dei cultu ſententias foverint, quam ipſi Chriſtiani. Ut aut valde felicem hunc doctorem eſſe oportuerit, cui talis præ aliis revelatio contigit, aut certe, quod propius eſt vero, impoſtorem, omnium qui in ſeducendo mundo operam tribuerint, maximum.

23. Reſtabat, ut per ſingula iremus, & illa ſuis momentis expenderemus: ſed quia in nimis magnam illa

molem

molem excrescerent, malumus illa sequentibus diatribis reservare.

DISPUTATIO THEOLOCIGA, SECUNDA. DE SOCINIANISMO,

Respondente

SERVATIO HENRICI Medioburg. zel.

THESIS. I.

NOn potuit tanta immutatio doctrinæ in religionem Christianam invehi, quâ tota ejus facies inverteretur, sine novorum principiorum substructione. Quia enim nova via salutis, quæ hactenus mortales latuit, ostentatur, novam quoque indagandæ ejus rationem & methodum præscribi oportuit.

2. Cum enim duplex sit perveniendi ad veritatem via; una per fidem, quæ solo verbo innititur, alia per rationem: unice id cavendum in

rebus

rebus divinis, & quæ ſola revelatione innoteſcunt, ne fidei contemnentes initium, immaturo & perverſo rationis amore fallamur: ut ne in illorum hominum vanitatem incidamus, qui nimis in hæc corporalia progreſſi atque lapſi, nihil aliud putant eſſe, quam quod iſtis quinque notiſſimis nunciis corporis ſentiunt: & quas ab his plagas atque imagines acceperunt, eas ſecum volvunt, etiam cum conantur recedere à ſenſibus: & ex earum mortifera & fallaciſſima regula, ineffabilia veritatis penetralia rectiſſime metiri ſe putant, ut recte *Aug. de utilitate credendi cap.* 1.

3. Neve etiam quæ natura humani ingenii, & diligentiæ vivacitate, vel artis adjutorio percepimus, ad res incorporeas & ſpiritales transferre conemur, ut ſecundum illas has metiamur aut concipiamus, neve etiam univerſam naturam conantes tranſcendere, præſumtiones opinionum noſtrarum audacius affirmando, Deo impu-

temus,

temus, atque ita nobis intercludamus intelligentiæ vias.

4. Cum enim fidei ſit rationi præſcribere, & id facere, ut ne ſit opus ratione: in contrarium evenit, ut ratio præſcribat fidei, & fidem de loco moveat. Cum rationis ſit, etiam nulla ratione reddita Deo credere. Cui ſi credas, cur ergo rationem requiris, quæ efficere poſſit ut non credas. Sin rationem requiris, & quærendum putas, ergo non credis: ideo enim quæris, ut ſequaris cum inveneris.

5. Ut certe ratione ſua abuti convincantur, quicunque hac in parte nimis rationales videri volunt. Qua in re jure merito litem intentamus *Socino* & ſectariis ejus, qui principium Religionis & Theologiæ rationem conſtituentes, & ſcripturæ eam præponentes, non niſi in hujus dedecus & depreſſionem, illam tantopere extollere & exornare comperiuntur.

6. Licet enim quandoque videri nolint rationi humanæ nimium tri-

buere, quod veræ voces etiam quandoque ab invitis pectoribus erumpant: tamen cum rem ipſam ſine ambagibus eloquuntur, & domeſticum ſenſum produnt, ita inſtituunt: *Id nullo modo verum eſſe poſſe, cui ratio prorſus, communiſque ſenſus repugnet*: adeo ut ſi id ſcriptura aſſerat, non tamen credendum ſit, quod ratio contra militet. Iude nati hi *Socini* floſculi, libello *de officio hominis Chriſtiani, pag.* 33. *Dogma de Trinitate ob id rejicitur, quoniam cum ipſo ſenſu communi manifeſte pugnat.*

" 7. Idque eo uſque extendit *So-* "*cinus* lib. *de Servatore parte* III. " c. 6. ut his verbis loqui non erubeſ- " cat: Ego quidem etiamſi non ſemel, " ſed ſæpe id in S. monumentis ſcri- " ptum extaret (nim. Chriſtum pro " peccatis noſtris Deo ſatisfeciſſe) " non idcirco tamen ita rem prorſus ſe " habere crederem, ut vos opinamini. " Cum ea quæ fieri non poſſe aperte " conſtat, divinis etiam oraculis ea fuiſſe

"fuisse in speciem diserte attestanti-
"bus, nequaquam admittantur, & id-
" circo sacra verba in alium sensum
"quam ipsa sonant per inusitatos e-
"tiam tropos quandoque explican-
tur. Et *parte* III. *c.* 4. rejecta generali ista probandi ratione, qua scil. eum, qui dixit, ejusmodi esse appareat, ut nulla in re mentiri possit; singularem hanc requirit, qua id nominatim,
"quod comprobandum est, per cau-
"sas aut effecta propria ita se habere
"demonstret, adeo ut non modo quia
"Deum dixisse appareat, id verum esse
"constet: sed etiam quia verum esse
"appareat, id Deum dixisse, nobis,
"sicut facere jubemur, certo persua-
"deamus.

8. Quibus succinit *Smalcius*, ita loquens *Homilia* 8. *in c.* I. Johannis
" Quod credimus, etiamsi non semel
"atque iterum, sed satis crebro & di-
"sertissime scriptum extaret Deum es-
"se hominem factum, multo satius
"esse, quia hæc res sit absurda, & sa-

 na...

"næ rationi planè contraria, & in Deũ
"blaſphema, modum aliquem dicendi
"comminiſci, quo iſta de Deo dici poſ-
"ſint, quam iſta ſimpliciter ita ut verba
"ſonant, intelligere: & ita ſanctiſſimam
"Jeſu Chriſti religionem pro turpiſſi-
"ma omnibus ridendam exponere.

9. Ex quibus haud obſcure hic proceſſus Theologiæ Socinianæ longe perverſiſſimus colligitur: Eos id ſolum quod verum appareat Rationi & per cauſas & effecta propria ita ſe habere demonſtrari poſſit, credere, Deum ipſum dixiſſe, & in verbo revelaſſe. Quæ verò rationi non apparent vera eſſe, neque per cauſas & effecta propria ita ſe habere demonſtrari poſſunt, etiamſi Deum ipſum dixiſſe appareat, nondum ſatis vera exiſtimare: imo vero ſi fieri non poſſe aperte rationi humanæ conſtet, ea, utut ſæpe in S. Literis ſcripta extẽt, & facta fuiſſe diſerte perhibeantur, ac ubique clariſſimis verbis teſtata reperiantur, nequaquam admittenda vel credenda, ſed potius in alium ſenſum.

ſum, etiam per inuſitatos tropos infle-ctenda eſſe ſtatuere. Quod certo nihil aliud eſt, quam rationem ſcripturæ præferre, & ſenſum revelationi præponere & opponere, & verbo Dei vim facere, & ſenſum ejus, qui per verba ad animos noſtros venit, vero ſuo intellectu ſpoliare, ut quod dicitur, quaſi non dictum habeatur, & quod non dicitur, illi affingatur.

10. Idque ipſa praxis illorum hominum ob oculos ponit. Cur enim Trinitatis myſterium illis negatur, incarnatio & ἐνανθρώπησις τοῦ λόγου ridetur, ſatisfactio Chriſti pro peccatis exploditur, Juſtificatio ex fide exibilatur, & reliqua pietatis myſteria & arcana proſcribuntur? niſi quia hæc ut ex ſcripturis intelliguntur, & verbis Scripturæ traduntur, cum ratione ſua conciliare non poſſunt: & malunt rationi ſuæ adhærere, quam verbis Dei.

11. Hinc eſt, quod tam novas, inauditas, peregrinas & abſonas interpretationes comminiſcantur, quas po-

stea verbo Dei imputant: uti nominatim est illa celebris *icap.* I. *Euang. Johan.* depravatio à *Lælio Socino* primitus, uti ipse gloriatur excogitata: quæ sicuti nulli retro Patrum in mentem venit, & tot secula omnibus fidelibus ignota fuit, ita à nullo effingi potuit, nisi qui Trinitatem personarum in una essentia, & Deitatem Christi & Spiritus negare sibi propositum habuit. Ut nisi felix *Lælii* ingenium hic succurrisset erranti Mundo, decantatus hic locus, & Christianorum omnium omni tempore ore tritus, omnibus lectus, sed nulli omnino intellectus, perpetuis tenebris damnatus nulli usui fuisset. Quid quæso est, Scripturæ nasum cereum affingere, quod tantopere in Pontificiis damnamus, si hoc non est?

12. Ita si argumenta ejus, quibus Trinitatem, Incarnationem & satisfactionem oppugnat, recto oculo inspicias, comperies eorum pleraque aut certe præcipua nihil aliud esse, quam cæcæ rationis βαυκχδ'ματα quibus fere

dictis

dicis gratia tantum ſubſtruuntur aliquot è ſcripturis petita teſtimonia, ut glaucoma objiciat imperitioribus; quorum ſenſum ad rationis normam exacta, ita pervertit, ut ne id importent quod argumenta iſta prorſus refellere creduntur.

13. Et vero ſi effata philoſophica, & principia rationis quibus nititur, bene libres & penſites: non illa ex veris Philoſophiæ fundamentis eruta, ſed vel in ipſius cerebro enata, ab ipſoque primitus excogitata: vel ut vera ſint, tamen male applicata & violente detorta comperies. Talia denique in quibus à genuina & nativa verborum ſignificatione recedentes, illegitime à poſſe ad eſſe procedunt: & ex uno vel altero exemplo male abſtracto univerſales fabricant regulas: quibus deinde præconcepta ſua præjudicia inædificant.

14. Quid hoc aliud eſt, quam in hiſce tenebris ſpiritualibus ſibi *de ſuo accendere lumen, & ſe malleolis proprii ignis*

circumcingere: ut postea in focum ignis quem de se succenderunt, eant, & propriis scintillis pereant. uti de istis rationalibus loquitur Proph. Esa. 50. 11. illa enim est justa hujus peccati *ἀντιμισθία,* ut *contemtum Prophetiæ sequatur nudatio,* Prov. 29. 18. & qui *ad legem & testimonium non properat, neque fecerit secundum verbum illud, non oriatur ei lux matutina.* Esa. 8. 20.

15. Etenim prærogativa Dei, cum totum hominem complectitur, non minus rationem, quam voluntatem ejus circumscribit: ut homo in universum se abneget & accedat Deo. Quare sicut legi divinæ obedire tenemur, licet reluctetur voluntas, ita & verbo Dei fidem habere, licet repugnet ratio. Cum si ea duntaxat credimus, quæ sunt rationi nostræ consentanea, rebus assentiamur, non auctori. Quod etiam suspectæ fidei testibus præstare solemus. Unde quanto mysterium aliquod divinum, magis fuerit absonum & incredibile, tanto plus in credendo exhibe-

tur honoris Deo; & fit victoria fidei nobilior.

16. Et certe, nisi in rebus fidei, rationem præcedat autoritas, abrogatur Deo Magisterium, & homo constituitur Judex Dei, cujus verba suo sensu in ordinem cogit; ut non obtineat illud, *sic dicit Dominus*, sed quod homo de se excogitat. Ut nisi propitium se homo præstet Deo, perierit illi omnis autoritas in hominem.

17. Atqui tantum abest, ut rationi aliqua prærogativa hîc debeatur, ut contra Christus gratias agat Patri, quod *absconderit hæc ab intelligentibus & sapientibus, & revelarit ea νηπίοις* infantibus. Matth. 11. 25. Unde & discipulis suis dixit, ἐὰν μὴ στραφῆτε, ϗ γένησθε ὡς τὰ παιδία, ὀ μὴ εἰσέλθητε εἰς τ̃ βασιλείαν θεοῦ. Matt. 18. 3. Vult plane hos instar Infantium suscipere regnum Dei. Quin *Deus præteritis sapientibus, potentibus & nobilibus secundum carnem, quæ stulta sunt mundi & infirma, & ignobilia, & contemtibilia, & ea quæ non*

ſunt, elegit, ut ea quæ ſunt aboleret, uti ne glorĭaretur ulla caro coram eo. 1. Cor. 1. 27. 28.

18. Neque tantum injuria fit Deo, ſed & homini ipſi, cum talis illi ἱκανότης aſcribitur, cui nullo modo par eſt, & quam ſuſtinere non poteſt. cum enim ipſa ratio per peccatum obtenebrata ſit, quod horrenda illa ignorantiæ profunditas, cum qua mundum iſtum ingredimur, teſtatur, & quæ nos à pueritia obſidet, certe *ſi lumen, quod in nobis eſt, tenebræ ſunt, ipſæ tenebræ quantæ erunt?* Matt. 6. 23. Ex iſta denſiſſima tenebrarum caligine omnis error humanæ vitæ proficiſcitur, qui omnes filios Adam tenebroſo quodam ſinu ſuſcipit: unde cum multis præjudiciis à veri cognitione avertamur, nunquam iis liberari poſſumus, niſi ab illo illuminemur, qui eſt lux mundi, & via, veritas & vita, Joh. 14.

19. Lux iſta lucet quidem in tenebris, ſed tenebræ eam non comprehenderunt, Joh. 1. 5. Unde hæc eſt condemna-

demnatio, quod lux quidem venit in mundum, ſed dilexerunt homines potius tenebras quam lucem, Joh. 3.19. At quomodo tenebrę judicent de luce & lumine? Et quomodo ſapientiam Dei poſſet juſtificare homo, cui illa eſt ſtulitia? & quomodo verbo crucis ædificari ad ſalutem poſſet, qui ad illud impingit & offendiculum patitur? quis à tam ſtulto judice rectam ſententiam expectet? Unde quo quis majorem ſapientiam præfert, & majore ratione niti videtur, eo iniquior Euangelio reperitur. nimirum *non capit animalis homo ea quæ ſunt Spiritus Dei: ſtultitia ſiquidem illi ſunt, nec poteſt cognoſcere, eo quod ſpiritualiter dijudicantur*, 1 Cor. 2. v. 14. Quare monet Apoſtolus, 1. Cor. 3. 18. *ut ne quis ſe ipſum fallat: ſi quis videtur ſibi ſapiens eſſe inter vos in ſeculo hoc, ſtultus fiat, ut reddatur ſapiens. Etenim ſapientia hujus mundi ſtultitia eſt apud Deum.*

20. Cum enim pleraque Chriſtianæ fidei myſteria ſola revelatione no-

 bis

bis innotescant; & aut de illis rebus sunt quæ Deus de se ipso manifestavit, aut quæ ex mero ejus beneplacito fluxere: quid circa illa ratio sibi arrogare possit? nonne plane hic intellectus noster captivandus & subjiciendus Deo? An forte quia aliter homini videtur, & ratio secus de iis quæ revelata sunt judicat, alium sibi Deum, & aliam voluntatem ejus finget? aut eo dementiæ prorumpemus, ut verbis quibus Deus se & voluntatem suam γνωρίζει & notam facit, vim adhibeamus, quasi non illis significetur quod dicitur?

21. Cum ea quæ verbo Dei revelata sunt, talia sint, *quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in mentem hominis venerunt,* 1 Corinth. 2. 9. quæ sunt solæ viæ, quibus in rerum notitiam natura duce introducimur; nihil restat, quam sola fides, quæ conculcata ratione & silentio illi imposito divina apprehendat. Ut dignius quiddam sit credere quam scire. In scientia enim mens humana patitur à sensu, qui à re-

bus

bus materiatis resilit. In fide autem anima patitur à Deo, qui est agens dignius.

22. Illud scire operæ pretium esset ab istis rationariis, quam rationi dictaturam in hisce permittere possint. Nam aut ratio sibi relicta, & prout natura cuique inest, sibihoc judicium assumet: & nimis cerea erit hæc regula judicandi, & verè Lesbia. aut prout principiis Dialecticæ, Metaphysicæ, Physicæ, Ethicæ, &c. suffulta & instructa judicat: atqui annon sic præda simus Philosophiæ, quando ad mysteria fidei dijudicanda sic perperam applicatur, & ad normam Philosophicorum axiomatum dicta Biblica æstimantur? & quid hic consilii, cum judicia variant, & unus sic, alter aliter de iisdem rebus judicat? & cum rationi ipsi lis intentatur, quis ipsam rationem judicabit?

23. Quo fine vero hæc ab istis urgentur? nimirum ut omnes homines in negotio religionis inter se exæquent, fidei omnia mysteria, & quicquid in

religione est μυστηριώδης, exturbent: naturalem Theologiam in locum revelatæ substituant. Scripturam ludibrio exponant, & explicationibus suis enervent, ut juxta hanc interpretandi methodum intellecta, aut nullum aut tenuem sensum fundat, sed instar hydropici corporis, plus ostentet, quam revera continet.

24. Tutissimum hic est, non nimium sibi tribuere, nec rationi nimium indulgere, sed illam intra cancellos verbi cohibere, ut discat ab uno Deo pendere, & ex ejus præscripto sapere. ne ultra quam par est se promovendo, se perdat, & dum scrutatur majestatem, opprimatur à gloria.

DISPU-

DISPUTATIO THEOLOGICA, TERTIA.

DE SOCINIANISMO,

Respondente

IOANNE à CRALINGEN, Lugd. Bat.

Thesis. I.

Non potuit Theologiæ puritas constare, quæ tam putri fundamento innititur: neque enim ratio humana quæ tam multis aberrationibus obnoxia est, potest talem Ecclesiam constituere, quæ sit στύλος καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας. Quare ut vere sit noster cultus & Religio spiritualis, & λογικὴ λατρεία, oportet nos ante μεταμορφοῦσθαι τῇ ἀνακαινώσει τοῦ νοὸς ἡμῶν, εἰς τὸ δοκιμάζειν ἡμᾶς τί τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ τὸ ἀγαθὸν, καὶ εὐάρεστον, καὶ τέλειον. Rom 12. 2.

2. Etenim ratio sibi permissa, tantum abest ut cum Veritate amicitiam contrahat, ut potius bellum illi ἄσπονδον indicet, & à religione exulare compellat. Cum enim in investigatione

Natu-

Naturæ tanta nobis naſcatur difficultas inveniendi Veri, ut niſi recte regatur ratio, magis impedimento ſit, quam ut certam nobis viam monſtret: quanto magis illam cæcutire & cæſpitare in rebus divinis, & à ſenſu remotis, verum eſt!

3. Etenim jam à pueritia, obſeſſa eſt mens noſtra Idolis & notionibus falſis, quæ adeo altas in intellectu radices egerunt, illumque ita occupant, ut Veritati difficilis aditus pateat. Et quantumvis ſe illis liberare nitatur, tantam tamen ab illis moleſtiam patitur, ut niſi aliunde munita & adjuta, nihil promoveat, ſed magis extra oleas currat.

4. Falſo enim aſſeritur, ſenſum humanum eſſe menſuram rerum. Quin contra omnes perceptiones tam ſenſus quam mentis ſunt ex analogia hominis, non ex analogia Univerſi. Eſtque intellectus humanus inſtar ſpeculi inæqualis ad radios rerum, qui ſuam naturam Naturæ rerum immiſcet, eamque diſtorquet & inficit. Unde ex hac humani

mani Intellectus proprietate, non mirum est, *non capere hominem animalem ea quæ sunt Spiritus Dei.* Neque *mundum in sapientia Dei non cognoscere Deum per sapientiam* : Cum ipsa Dei sapientia illi videatur stultitia.

5. Præterea spiritus humanus, prout disponitur in hominibus singulis, est varius, multis & fortuitis perturbationibus obnoxius: vel propter temperamentum & naturam cujusque propriam & singularem, vel propter educationem, & Magisterium quo usus est, vel propter lectionem librorum & autoritates eorum quos quisque sequitur & miratur: vel proprer impressionum differentias, prout animum vel affectum vel liberum offendunt. Unde fere fit, ut quam quisque religionem & opiniones à pueritia imbibit, illis in tota vita se dedat, nec nisi cum summa difficultate deponat, aut si se nimis nititur, fit ut cum nimis intelligens videri appetit, nihil intelligat, & intellectum decoquat, & dum se perpetuo quærendo fa-

do fatigat, nunquam aliquid certi inveniat.

6. Cumque homines per ſermones ſocientur, & verba ferè ex captu vulgi rebus imponantur: hinc fit, ut mala & inepta verborum impoſitio miris modis intellectum obſideat. Quod ſoliti ſumus conceptus noſtros verbis quæ rebus accurate non reſpondent, alligare: adeo ut perſæpe vocibus non intellectis præbeamus aſſenſum. Quæ cauſa eſt tam multarum controverſiarum inter homines, quæ fere omnes in inanes logomachias deſinunt.

7. Quæ omnia rationem noſtram tam multis difficultatibus & perplexitatibus involvunt, ut in multis vix ac ne vix quidem, in aliis non niſi fortuito ſe iis evolvere ac extricare per ſe ipſam queat: niſi pro ſumma regula habeat, ea ſola quæ nobis à Deo revela„ ta ſunt, ut extra omnem dubitationis„ aleam poſita, eſſe amplectenda & cre„ denda. Et quamvis forte lumen rationis, quam maxime clarum & evidens,„

aliud

aliud quid nobis ſuggerere videatur," ſoli tamen autoritati divinæ potius," quam proprio noſtro judicio eſſe fi-" dendum & ſtandum.

8. Quia ergo Intellectus noſter natura ſua ſicci luminis non eſt: & præterea tot præjudiciis & erroribus ex ſingulari diſpoſitione eſt irretitus; quid aliud eſt rationis naturalis niſus, in religionis negotio, quam religioſa quædam inſania, imo verius irreligioſa ſtultitia, & rationale delirium. Quod in ſumma nihil aliud ſit, quam relicto verbo Dei, ſibi proprium verbum fingere, & ut Propheta ait, *derelicto fonte aquæ vivæ, ſibi fodere ciſternas: ciſternas effractas, quæ continere non valeant aquas.* Jer. 2. v. 13.

9. Hic vero cum Socinanæ Theologiæ proceſſus ſit, facile patet, non aliunde eam, quam è rationis, ſuo modulo de æternæ ſalutis negotio philoſophantis, fonte dimanaſſe: vel certe ex ejuſmodi S. literarum Interpretatione profectam, qua nonniſi id, quod ve-

rum esse ratio judicat, quodque per causas & effecta propria ita se habere demonstrari potest, ipsi Scripturæ impingitur, & Deum ipsum dixisse creditur.

10. Quo jacto fundamento, id porro effectum est, nihil esse de Deo credendum, nisi quod per rationem de Deo cognosci potest: neque quæ de Deo in Scripturis revelantur, ulterius quid nobis patefacere, quam quod natura duce ex ipsis rebus creatis de Deo innotescit. Ut illa sit optima Dei notio, quam maxima pars hominum de Deo fovet, citra revelationem Verbi.

11. Quia ergo ex natura juxta Socinum nihil aliud concludi potest nisi Deum esse, & esse unum, hinc Monarchiæ astruendæ in Deo prætextu, Trinitas Personarum, quæ cum unitate simplicissimæ essentię optime cõvenit, negata. Et mysterium hoc fidei, quod summum est hominum bonum, quod purgatissimis tantum mentibus cernitur, ceu præsens religionis pestis & venenum,

nenum, exauctoratum est.

12. Quo facto, sicut speravit se Religionem Christianam liberasse illis scrupulis, quibus potissimum Gentiles, Judæi, Muhammedani ab illa amplectenda deterrebantur, & aversos animos gerebant: ita inter Christianos hoc saltem obtinuit, ut quotquot inter illos non recte de hoc mysterio sentiebant, propitios expertus sit: paratos omnes in castra ejus transire, vel saltem ut non alieno animo essent ab ejus instituto. Quod nihil aliud est, quam mundi concordiam, per Dei abnegationem, moliri, & hominum consensum, per suum de Deo dissensum, emendicare. At recte dicit Johannes 1. Joh. 2. 23. *Quisquis negat Filium, is ne Patrem quidem habet.* cum nemo *norit Filium nisi Pater, neque Patrem quisquam norit, nisi Filius, & cuicunque voluerit Filius retegere.* Matth. 11.27.

13. Sic Jesus Christus servator noster in ordinem φιλῶν ἀνθρώπων redactus, si non inutilis, certe non necessarius factus est.

ctus est: si enim salus per solitariũ homině procurari potuit, & obtinendę ejus ratio solo Exemplo constat & perficitur, quid necesse fuit aut solum Christũ in Exemplum proponi, aut quid omnino opus fuit Christo? Cum quicquid per merum hominem agitur, non necesse sit per illum solum agi, & Virtutis Magister aliis esse possit, quicunque illam in se exhibet. Potuit ergo *aliud fundamentum poni, quam quod positum est:* contra quam Apostolus testatur 1 Cor. 3. 11. Et cur non Deus æque per Mosen, Paulum, aut quemvis Apostolum, aut Muhammedem aut Socinum peragere potuerit, quod per Christum effectum dedit? atqui num *Paulus crucifixus pro nobis, aut in nomen Pauli baptizati sumus?* 1 Cor. 1. 13.

14. Propter eandem causam, quicquid est μυστηριώδες in religione Christiana, & quod non omnes statim cum conceptu suo conciliare possunt, tanquam ἀθεόλογον proscriptum. Unde incarnatio τοῦ λόγου, ejus satisfactio pro

pec-

peccatis, & quicquid olim Judæis offendiculo, Græcis pro ſtultitia fuit, & adhuc eſt τοῖς ἔξωθεν, & Euangelii adverſariis, id omne una litura inductum & deletum: quaſi pax inter homines coire non poſſit, niſi abolito pacis unico inter eos remedio, mortis Chriſti pretio & valore: neque jam Chriſtiani dici poſſint, niſi negato ante Chriſto, & tantum non inutili facto.

15. Præterea non aliter atque ſi *cogitationes Dei eſſent noſtræ, & viæ ejus noſtræ viæ: quæ tamen ſicut exaltantur cœli à terra, ita exaltatæ ſunt à viis noſtris, & cogitationibus noſtris*, teſte Jeſaia cap. 55. 8. 9. ita agunt cum Deo. Cum quicquid abludit à noſtro ſenſu, & cum æquitate, juſtitia & ſapientia humana non congruit, nec modo noſtro agendi convenit, id Dei juſtitiæ, ſapientię & æquitati non congruere audacter pronunciant. Quæ illis maxima eſt ratio, cur de præcipuis Dei attributis & decretis ita humano more judicent, Deum in ordinem co-

gant, & suis præsumtionibus circumscribant: non aliter agentes, ac si gratis tantum Deus esset, neque summum jus suum in nos, quo Deus est, obtinere posset, & illud libere exercere, nisi ex præscripto nostro omnia instituat. Quod non aliud est, quam mentis suæ idolum Deum facere.

16. Quantò sanctius & castius Augustinus, qui libro de Prædest. & gratia cap 2. cum sibi aliquid, quod quantum ad humanam justitiam videbatur injustum, objecisset; ita respondet. *Quis ita desipiat, vel potius quis ita blasphemet, ut dicat de justitia Dei, lege justitiæ humanæ disputandum? quæ profecto si justitiæ Dei adversatur, injusta est. ab illo enim qui summè justus est, omne quod qualitercunque justum est, manare manifestum est. Quis ergo erit, qui incommutabiliter manentem, & omnia quæ sunt, condentem, regentem atque servantem Dei sapientiam, pendat humanæ sapientiæ arbitrio? De qua Apostolus dicit, Quia carnis sapientia inimica est Deo.*

& alibi

& alibi, ſapientia hujus mundi ſtultitia eſt apud Deum. Non eſt ergo de illa majeſtate divinæ ſapientiæ, humanæ vanitatis arbitrio diſputandum.

17. Hinc ulterius factum, ut illam Religionem optimam ſciverit, quæ omnibus hominibus maxime accommodata & apta eſſet, & quam omnes homines, vel plerique ſaltem cum ſuo ſenſu conciliare poſſent. Unde ait in Epiſt. ad Dudith. *præcepta Novi fœderis, ei quod ratio dictat, ita reſpondere, ut proinde Deum illis ut ſtetur, velle, veriſimile videatur, etiam extra divinam confirmationem.* ut plane religio quam invexit, nihil aliud ſit quam Theologiæ naturalis typus quidam perfectior; cujus perfectionis autor cum ſit Chriſtus, merito ab illo nominari Religionem Chriſtianam cujus hæc ſumma ſit, præ qua aliud nihil requiritur, ut *præcepta atque promiſſa Chriſti quis recte cognita habeat: imò ne promiſſa quidem adeo exquiſite perveſtigata habere neceſſum eſſe, modo ſummam eorum*

eorum

vitam æternam esse constet, dummodo præcepta recte intelligantur.

18. Ut summa Theologię Socinianæ sit, *sub spe alterius vitæ observare mandata Dei.* Quod cum etiam homini citra revelationem Verbi notum sit, notitia partim insita, partim rectæ rationis usu acquisita, quid aliud quam Ethica quædam ostentatur, quæ Christi nomine incrustata est? Ut ratio nulla sit, cur non ex Platone, Aristotele, Cicerone, Epictero, salutis via addisci possit, & illis Magistris ad salutem perveniri. Scilicet hic totum mysterium beatitudinis pandit, qui dixit

Si Deus est animus, nobis ut carmina dicunt,
Hic tibi præcipue sit pura mente colendus.

19. Hinc est quod profitetur Socinus Epist. 11. ad Dudith. *sufficere ad cognoscendum iter, quod ad salutem cœlorum perducit, ut sciamus quæ revera præcipiantur, vel vetentur à Deo, adeo ut si in reliquis error occurrat, nemo ob eundem cœlo*

dem cælo excludatur. Imò alibi nihil aliud requirit, quam *ut pie vivamus & mundanis cupiditatibus valedicamus.* idque eo extendit, ut supervacaneum judicet *cogitare de his, quæ Christi personam attinent, una cum iis omnibus quæ Christus pro nobis fecit & facturus est, quatenus per ea justificari velimus.* De fide & operibus pag. 136. Cum omnia quæ Christus pro nobis fecit, eo tantum tendant, ut *de veritate præceptionum & promissionum divinarum confirmemur.* Quid quæso Gentilibus deest, quo minus hac præceptorum via insistentes, quæ illis natura cognita esse possunt, salutis æternæ compotes evadant, sine fide Christi?

20. Hinc ita laboratum, ut Christum aliquatenus necessarium facerent, atque religionem suam illi inædificarent, ut Christiana dici posset. Cum enim quæcunque Christo tribuunt, extrinseca sint, & vel per alium repræsentari æque ac per Christum potuerint, vel etiam sine illis salus constare potue-

rit, quid ita opus fuit Christo, imò quid omnino opus fuit Christo? Neque enim ex his aliud quid extundas, quam Christum fuisse insignem aliquem præ reliquis Ecclesię doctorem, potentem operibus & sermone, qui præcepta illa naturæ majore luce donaverit, & quædam alia iis adjecerit: & qui præterea ut mortis horrorem tolleret, & homines in spem immortalitatis erigeret, eum in finem mortem subiit, ut à Deo in vitam revocatus & immortalitatis gloria donatus, omnibus esset documento, & exemplo, se si præcepta ejus servaverint, eodem modo ex morte in vitam restituendos, & immortalitate aliquando donandos. Quod ut facilitatem aliquam in operando afferat; cum tamen & citra considerationem & respectum ejus, omnia illa præstari possint, quibus vita æterna acquiritur, sequitur, Christum non posse haberi nisi accessorium quoddam hujus religionis, & viæ ad salutem, eo tantum nomine & in-

intuitu aſcitum & admiſſum, ut à Chri-
ſto Chriſtiana dici poſſet, & à Chri-
ſtianis ſuſcipi.

21. Ex hiſce quæ dicta ſunt, & porro dici poſſunt, vera nobis hujus Theologiæ facies eluceſcit. Quæ, ut compendio dicamus, nihil aliud eſt, quam veri & triunius Dei, in cujus nomen baptizati ſumus, abnegatio, ejuſque in idolum cerebri humani transformatio. Myſterii pietatis emaſculatio & ſtuprum. Omnium hæreſium, quà Veterum, quà recentium, confluges. Religio ad omnium ingenia accommodata, & cui omnes nomen dare poſſint. Quæ nomine tantum Chriſtiana (utpote ad cujus τὸ εὖ εἶναι aliquo modo, ad τὸ εἶναι nullo modo requiratur Chriſtus) majorem convenientiam habet cum Ethniciſmo, quam cum Chriſtianiſmo. Quæ ut novitate ſua grata ſit, ita facilitate ſua merito ſuſpecta eſt. Informis ingenii humani partus, ex adulterio rationis & Scripturæ conceptus, & obſte-

tricante Philoſophia natus & in lucem editus: à nullo adoptandus, niſi qui ſpe vitæ & hæreditatis æternæ multari velit. Catholicæ fidei & ab omnibus Chriſtianis receptæ turpis μεταμόρφωσις, Apoſtaſiæ à Chriſto ſymbolum, fidei ſcopulus, obedientiæ naufragium. In ſumma talis fœtus, quem exponere præſtet, quam tollere.

22. Deus miſeratur Eccleſiæ ſuæ, atque illi in hoc mortalitatis onere laboranti propitius ſuccurrat, & filios ſuos ſpiritu judicii & diſcretionis donet, ut ne inter tot errores & difficultates, quæ veritatis viam obſident, & mentem in varia diſtrahunt, & electionem incertam & dubiam faciunt, ambigui hæreant, & incerti viæ per ambages errorum volutentur: ne ſimiles illis ſint, qui *ſemper quærunt, & nunquam inveniunt, ſemper diſcentes, & nunquam ad agnitionem veritatis pervenientes: ſed ut in Chriſto fundati & radicati, retineamus caput, ex quo totum corpus per commiſſuras & compages ſuppedita-*

peditatum & compactum, augescit augmento Dei. Anathema maranatha, si quis non amat Dominum Jesum Christũ.

DISPUTATIO THEOLOGICA, QUARTA. DE SOCINIANISMO,

Respondente

CHRISTIAN. DENGBERTIO, Harlemensi Batavo.

THESIS I.

QUICUNQUE in Religionis negotio non hunc scopum sibi proponit, ut tantũ iis quæ Deus ad saluté in verbo suo revelavit, arcte inhærere decreverit, iisq; suam credulitaté inędificare: sed rationis propriȩ modulo & ductu omnia metiri & dijudicare præsumit: hunc necesse est, cum à se omnem Religionis normam mutuetur, vel perpetuo & in omnibus à Deo diffidere, & suis coginationibus cogitationes Dei elidere: vel si in aliquibus, quod in valde paucis, iisq; tan-

tum, in quibus ratio consonat revelationi, contingere necesse est, Deo dignas cogitationes & voluntati ejus conformes fovere deprehenditur, eum casu potius in illas incidisse, quam certa & non fallaci via huc devenisse.

2. Sed cum omnis Religio verbo innitatur, & certo præscripto ad dirigendas actiones indigeat; quibuscunque verbum Dei non est lucerna pedibus eorum, nec lumen semitis: eos aliud & à se confictum Verbum sibi adoptare necesse est. Hinc enim fit, ut potius quam verbo destituatur homo, Enthusiasmos sibi fingat, & stultas inspirationes, quas ceu aliquod Numen in dirigendis actionibus sequitur.

3. Vel certe rationem ipsam & proprium judicium θεοποιεῖ, & fit sibi ipse Deus. Cum qui sibi sumit, quod est solius Dei, eo ipso in cœlum conscendit & juxta Deum ponit solium suum, & similis fieri altissimo nititur. Quod primorum Parentum fuit peccatum, qui ut essent sicut dii, scientes bonum & malum

malum, verbum Dei deſeruere, deſciſcentes ad propriæ rationis & Diaboli dictamina. Quod vere eſt ἁρπαγμὸν ἡγήσασθαι τὸ εἶναι ἴσα θεῷ.

4. Sed hic alius & major labor iis natus eſt, qui cum Chriſtianum nomen ejurare non vellent, & tamen proprio ſenſui addicti, illud tueri nullo colore poſſent, ſi S. Scripturis more cæterorum Chriſtianorum non ſtarent, atque illis debitam reverentiam deferrent, in maximas anguſtias conjecti ſunt. Aut enim, quia plura, quam quæ in verbo Dei ῥητῶς credenda aut facienda præſcribuntur, ad ſalutem creditu & factu neceſſaria ſciſcunt, alio & ſecundario verbo illis opus fuit, quod à Deo licet profectum, ſcripto tamen non ſit conſignatum, ſed per traditionem Eccleſię ceu depoſitum ſit commiſſum, à qua omnibus Chriſtianis illud ſit repetendum. Quod eſt non minimum Papatus arcanum & artificium, quo ſub nomine Apoſtolicarum traditionum, ſuum & proprium Verbum loco Dei Eccleſiæ ... vel

5. Vel certè, quia verbo Dei detraherent, & quæ in illo credenda proponerentur, vel negarent, vel non eodem modo de illis sentirent, sed de suo quædam illis adderent vel demerent: hinc factum, ut subruendo S. Scripturæ sensui, omnes ingenii machinas admoverint. Qui certe Herculeus quidam labor fuit, dum ex Scripturis eruere voluere, quæ nullo pacto in illis continentur, vel ea quæ tanquam solis radiis in illis scripta extant, expungere vel, aliorsum detorquere conati sunt.

6. Aliter tamen hic incedit Pontifex Romanus, quam alii Hæretici. Ille enim quo sibi omnia subjiceret, non tantum ἄγραφον suum verbum, & Synodales canones & decisiones, & sua rescripta quæ in corpore Canonico leguntur, verbo Dei æquavit: sed & Scripturam, quasi ἰδίας ἐπιλύσεως esset, interpretandi jus & magisterium ἀνυπεύθυνον sibi sumsit, ut hoc pacto & de verbo Dei, & de sensu ejus omnes Oraculum ejus consulere necesse haberent

berent. Cum enim non in cortice verborum, sed in sensu ejus consistat verbi dignitas & robur, quisquis se facit sensus ejus dominum, verbum ipsum sibi subjicit.

7. Ast Hæretici, quibus sub Ecclesiæ larva suum institutum legere non datur neque ista autoritas conceditur, alia via huc grassati sunt, id agentes ut scripturam per scripturam everterent atque subdolo suo agendi modo sensum ejus & ἑρμηνείαν eliderent. Perversa plane & Sophistica methodo, dum sensum, quem ex scripturis ipsis mutuari, atque ex illis exsculpere debuerant, illis impingunt, atque proprios & à se excogitatos sensus Spiritui sancto commodant, quasi ab illo haustos.

8. Quo in conatu ut certatim operam ponunt omnes Hæretici, ita reliquis hac in parte palmam præripere gestiit *Socinus*. Qui cum nihil credendum statueret, nisi quod ratio verum esse judicet, quodque per causas

~~runt, & illius judicio unice ſtandum~~
& effecta propria ita ſe habere demonſtrari poſſet, neceſſe habuit ſcripturam ipſam ceream fingere, ut adulterum ſuum ſenſum, corruptore ſtylo ex illa educeret. Quod nihil aliud eſt quam domeſticum ſuum ſenſum, apud ſe natum, ſcripturæ affingere; cum contra ſcripturæ ſenſus ex ipſis penetralibus ſcripturæ educendus fuit.

9. Operæ pretium videtur, hanc novam Methodum corrumpendi ſcripturas, parumper ſub incudem revocare, ut hujus novæ Theologiæ idea melius nobis innoreſcat: & quibus adminiculis tantos progreſſus apud incautos animos fecerit, certius conſtet. Nam qui hac in parte præcipuum iſtius cauſæ ſubſidium poſitum eſſe judicat, noſtro judicio rem acu tetigit.

10. Quia ergo, ut in præcedentibus diſputationibus vidimus, rationi in myſteriis fidei indagandis & interpretandis, tantum non palmam defe-
runt, & illius judicio unice ſtandum eſſe

esse pronunciant: non potuit aliter
fieri, quin in intelligendis & explican-
dis scripturis eidem tantundem tri-
buerent: adeò (sunt *Socini* verba lib.
"de *Servatore parte* III. *cap.* 4.) ut non V.S
"modo quia dixisse Deum aliquid,
"nim. in scriptura appareat, id verum
"ideo esse constet: sed etiam quia ve-
"rum esse apparet, id Deum dixisse,
"nobis, sicut facere jubemur, certo
"persuadeamus. Quod eousq; exten-
dit, ut non vereatur dicere, non idcir-
"co credendum rem aliquam ita se
"habere, quod non semel, sed sæpius
"in S. monumentis scripta extet. Cum
"ea quæ fieri non posse aperte con-
"stat, divinis etiam oraculis ea fuisse
"diserte in speciem attestantibus, ne-
"quaquam admittantur, & ideo sacra
"verba in alium sensum quam ipsa so-
"nant per inusitatos etiam tropos
"quandoque explicentur. Adeo ut
"si rationi absurdum & contrarium
"videatur, quod scriptura disertissime
"affirmat, præstet modum aliquem di-

"cendi comminiſci, quo iſta de Deo
"dici poſſint, quam iſta ſimpliciter, &
"ut verba ſonant, intelligere. Qui ſunt
"impii *Smalcii* floſculi ex *homilia* 8.
"*in cap.* I. Joh. V.S. p. 24, 25. §. 7 & 8.

II. Hoc vero non eſt rationem ſuam ſubjicere verbo, ſed verbum rationi. Et cum verba ſint ſigna conceptuum, quibus mentem noſtram aliis communicamus, quicunque verbis vim facit, rem ipſam, quantum in ſe eſt, tollit, & luci tenebras offundit. Et cum ſolus Chriſtus in Eccleſia audiendus ſit, qui quæ in ſinu Dei apud Patrem vidit & audivit, enunciare & enatrrare ſolus potuerit, non eſt homini committendum, ut rationem ſuam ſibi in conſilium adhibeat, ut ſecundum ejus dictamen ſtatuat, an ita ſe res habeat vel non: ſed ut contrario proceſſu, ex revelatione de re credenda ſtatuat. Secus ſi fit, ὐκ αἰχμαλωτίζεται πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοὴν τῦ Χειςῦ. 2. Cor. 10. 5. Nec unius Chriſti magiſterium agnoſcitur: ſed fit quiſque

ſibi

ſibi fidei magiſter, & ratio evehitur in ſolium Dei. Quod qui tentat, ex fumo ſuo lucem date cogitat.

12. Quia ergo pluralitatem perſonarum in eſſentia divina, exiſtentiam τοῦ λόγου ante aſſumptam carnem, æternam ejus Deitatem, atque ejus ἐνανθρώπησιν, & ſatisfactionem pro peccatis, & juſtificationem hominis per fidem, &c. nullo pacto cum ratione ſua conciliare valent, ſed tanquam blaſphema & abſurda dogmata, & rationi inimica traducuut & proſcribunt: hinc illis lis nata cum ſcriptura, ut quæ in illa de hiſce myſteriis leguntur & clariſſime continentur, vel extenuent, vel alio colore inducto à nativo ſenſu alienent, vel prorſus tollant.

13. Hinc prima illis cautio, ut paratiores ſint objicere, atque exceptionibus ſuis ſententiam adverſariorum vellicare, quam ſuam defendere & probare. Et certe hac potiſſimum in parte acumen eorum deſudat, ut

potius

potius ſcripturas in alienum ſenſum detorqueant, & ſuas interpretationes qualicumque viâ tueantur, atque deductionibus ad abſurdum adverſarios urgeant, quam ut recta via, & ſolido diſcurſu, qui à fundamento extructus ſit, ſententiam ſuam probent & propugnent. Aut ſi aliquando etiam id moliantur, id tam frigidè agant, & fere tantum ratiociniis ex Philoſophia & ratione depromtis, & excogitatis Sophiſmatis, ut appareat illis hoc propoſitum fuiſſe τὴν θέσιν διαφυλάττειν. Ut id legentibus argumenta eorum quibus contra Trinitatem, Incarnationem, ſatisfactionem & juſtificationem utuntur, ad oculum patet. Qui timidus & verſutus agendi modus, uti merito ſuſpectus eſſe debet, ita ſubleſtam fidem eorum arguit. Certe *Auguſtino* ita diſplicuit, ut teſtetur hoc ipſum ſe vel inprimis à Manichæis alienaſſe & retraxiſſe, quod animadverteret ipſos plus in aliis refellendis diſertos & copioſos eſſe, quam in ſuis probandis

"bandis firmos & certos manere. *De*
"*Utilitat. cred. cap.* 1.

14. Et quia optimus est fere ille sensus, quem verba ex genuina sua institutione ex se fundunt, & significant: quique sine ambagibus, primo statim intuitu, se legenti probat. Hic illis alia semita ingredi visum, qua per inusitatos tropos verbis vim faciunt, & à germana significatione deflectunt, & quâ forte semel aut iterum tantum leguntur, eâ intelligi volunt. Cum manifestum sit, terminos, quibus proferuntur articuli fidei, & quibus utitur scriptura, usitato significatu accipi, atque usitatos in mente producere conceptus. Nisi ipse contextus & ἀκολουθία figurate sumenda verba doceat. Ut non nisi summa cum necessitate à verborum proprietate recedendum sit, aut cum si proprie sumas, flagitium juberi videatur.

15. Quod si usitata significatione non acciperentur in scripturis verba, sed aliam menti eamque inusitatam

offerrent, quæſo unde ea ſignificatio nobis innoteſcat? Certe nova opus erit revelatione, de cujus ratione cum ſit, ut inuſitato modo loquatur, ad illam intelligendam aliâ opus erit revelatione, atque ſic porrò in infinitum. At ſane cum quicquid creditur, prius concipi à nobis debeat, antequam ei fides & aſſenſus adhibeatur; ſequitur verba & enunciationes S. Literarum, eoſdem quidem in intellectu legentium & audientium conceptus & notiones generare, quas aliàs ſolent, atque ſine auxilio ſpiritus concipi poſſe, cæterum fide firma immotaque credi non poſſe. Ut cum dicitur v.g. verbum caro factum, quilibet ex Judæis etiam & Paganis, qui non nimium moroſus eſſe velit, intelligit, ac ſatis quid ſibi ſcriptura velit, percipit, eo nimirum innui, Sermonem illum, incarnatum & hominem factum & ἐνανθρωπηθῆναι, licet fidem non habeat ſed cauſetur terminos, quos ſanè concepit, conjungi, qui conjungi nec de-

beant

beant nec poſſint.

16. Hic verò mirum quam ſibi licentiam permittant Sociniani: qui contra omnium ſeculorum fidem, contra Eccleſiæ Catholicæ ἔκθεσιν & confeſſionem, contemta & inſuper habita verborum ſignificatione & Syntaxi, talem illis ſenſum affinxere, quem nemo ex verbis ipſis eruere poſſit, & qui nemini unquam in mentem venire potuerit, niſi qui negata Chriſti æterna Deitate, duarum naturarum in una perſona ἕνωσιν & unionem ἀπαρνεῖσθαι in animum induxerit. Quod quicunque violentas, quas primo capiti Johannis omnibus ingratiis, invita minerva, ſpreta verborum proprietate & ſignificatione, & univerſi contextus ἀλληλουχίᾳ induxere gloſſas, rite perpendere velit, juxta nobiſcum fatebitur. Certe nihil eſt tam abſurdum aut hæreticum, & à ſpiritus mente & ſcopo alienum, quod non hoc pacto ſcripturæ impingi poſſit.

17. Hinc

17. Hinc ille ſolennis ipſorum mos, ut excuſſis curioſe Concordantiis, varias ejuſdem vocis ſignificationes conquirant, ut quæ maxime illis propoſito ſervire videtur, & confirmandæ hypotheſi apta, illam præ aliis ſeligant, atque ſuper ea Interpretationes ſuas novitias extruant. Atqui, non ſi locus aliquis aliter poſſit intelligi, continuò ſequitur, illum aliter intelligendum. Cum ut recte *Scholaſtici*, verba tam diu militent pro ſignificatu famoſiori, donec evidens cauſa, quæ alium ſuadeat, oſtendatur. Quando enim dictum aliquod manifeſtam & obviam admittit ἑρμηνείαν ita ut ſenſus ejus ſit facilis intellectu, ſitque ſenſus ille literalis abſque omni manifeſta abſurditate aliis dictis non repugnans, & recte cum antecedentibus & conſequentibus congruat, tum certum eſt nos tuto in ſenſu literali poſſe acquieſcere, neque ſufficere ut locus poſſit aliter intelligi. Cum, ut in Scholis loquuntur, à

posse ad esse non valeat consequentia.

18. Hic verò se prodit aliud majus & latentius malum, quod quò minus animadvertitur, eo occultius serpit, & venenum suum ad incautos animos magis diffundit. Legentibus enim scripta eorum, apparet, eos, in iis quæ de Christi persona & officiis, de statu ejus regni, fœdere gratiæ, satisfactione pro peccatis, & justificatione ex operibus, &c. asseverant, magis accedere illis opinionibus, quas Judæi de Messię persona & statu fovent, quã Christianorum veræ & orthodoxę de Christo fidei & Confessioni. Cum manifeste in his Ἰουδαΐζειν deprehendantur. Quæ causa illis fuit, ut derelictis Christianorum Patrum & doctorum sententiis & scripturæ Expositionibus, Judæorum Magistrorum plerasque Interpretationes, qua literæ adhærent, adoptaverint, & suas fecerint. Unde & factum, ut reliquis translationibus prætulerint versionem

Leonis

Leonis Judæ, Castellionis, Pagnini, & omnibus Expositoribus & Interpretibus Varablum, quem perpetuo & singulis fere paginis crepant, & in ore habent, & ad notas ejus ceu ad sacram anchoram confugiunt. Nullam aliam ob causam, nisi quod hic notas suas ex Rabbinorũ commentariis, qui tantum literæ corticem stringunt, nec ad sensus medullam pertingunt, contextas, huic hominum generi, qui ob linguæ Hebraicæ imperitiam ipsos autores consulere non poterant, probare potuit, atque sua industria illis laborem minuit & compendifecit.

19. Hinc illa S. Scripturæ, & oraculorum omnium, quæ de Christo sonant & Regno ejus, extenuatio & eviratio. Qua scriptura equuleo ingenii humani excarnificata meliore sui parte castrata visitur. Ut instar hydropici corporis, verborum quendam ὄγκον & tumorem præferat quidem, cæterum re ipsa spoliata, jejunos & rancidos tantum sensus fundat, quibus

bus nihil, præter verborum grandem ſtrepitum, rei ſubſit. Quo factum, ut cum legitur Moſes & Prophetæ, non compareat in illis Chriſtus, qui ſub velo latens, illis ſecure præteritur, & quæ de illo ſunt oracula, vel non de illo loqui, vel aliud quid quam illi conveniat, continere, dictitatur. Quæ maxima eſt fidei Chriſtianæ depreſſio, & Veteris Teſtamenti exinanitio.

20. Atqui tamen hic agendi modus ita contagio & exemplo nocet, ut non ſine ſtupore & dolore animadverterimus, potuiſſe illum placere viro maximo, & de literis & ſtudiis humanioribus cæteroquin meritiſſimo. Qui in Annotatis ſuis ad Vet. Teſt. præcipua quædam & maxime illuſtria de Chriſto vaticinia, qualia Pſal. 2. & 22. & Eſai. 53. atque alibi paſſim leguntur, prorſus enervare, & Ἰουδαϊκῶς interpretari deprehenditur: ut appareat illum cum Eunucho, Act. 8. v. 34. in lectione cap. 53. Jeſaiæ ad-

adhuc hæsisse, & necesse habuisse quærere, an hæc Propheta de se dicat, an de alio quopiam. Cum tamen ista interpretandi S. literas ratio, vix aliis se probare possit, quam quibus animo sedet Catholicam de Trinitate & Christo fidem improbare.

21. Heic, si principia eorum Logica & Philosophica, quæ in scriptis eorum occurrunt, quibus dogmata sua nova & inventas Heræses fulcire & probare satagunt, ad rectæ rationis & scripturæ lydium lapidem excutere atque examinare vellem, augię quoddam stabulum mihi repurgandum foret, & latissimus campus decurrendus. Sed cum οὐδὲν ὑγιὲς in illis conspiciatur, præstat nostro judicio, ea singulis erroribus, quibus comprobandis afferuntur, conjugere, ut qua parte in probando deficiant, luculentius inde constet.

22. Nobis hoc tempore sufficiat ostendisse, qua μεθοδείᾳ τῆς πλάνης, S. Scripturam in suas partes pertrahere,

nitantur, atque pro se & erroribus suis sententiam dicere cogant. Quo talem viam panderunt, qua si incedere cui lubeat, omnia animi sui portenta & adinventiones ex scripturis comprobare eodem modo possit, atque omnia ἀποτελέσματα sua & cerebri commenta ex iis defendere. Quod nihil aliud est, quam scripturam omni luce & lumine spoliare, omne judicium eripere, expressa mortuam literam facere, & discipulatum, qui illi ab hominibus debetur, in superbum & putidum Magisterium convertere

DISPU-

DISPUTATIO THEOLOGICA, QUINTA. DE SOCINAINISMO.

Respondente,

CORNELIO LAURENTIO,

Amstel.-Bat.

THESIS. I

VIDIMUS hactenus, quomodo novitius hic Religionis fœtus, qui nihil aliud est quam rationis humanæ soboles & propago, se omnibus religionibus reliquis adaptare & conformare nitatur: ut solis Euangelicis exceptis, cum quibus ἄσπονδον bellum gerit, reliquis sectis omnibus se prostituere, aut illas ad se pertrahere possit, aut syncretissimum & concordiam saltem cum illis inire. Qua tamen in re singularitate quadam eximia est: cum ob id quod illi proprium est, nec cum aliis commune, omnium amorem mereatur, & quæ tam ambitiose omnes procatur, ab omnibus

omnibus

mnibus viciſſim appetatur. Ut merito ſingularitate ſua Univerſalis, & univerſalitate ſingularis appellari poſſit.

2. Cum enim hæc ſit ſors Veritatis in hoc mundo, ut qui non facit cum illa, ſit contra illam: perraro hæc alea fallit, ut quicunque illam deſerit, non certum perfugium inveniat apud ſectas. Quibus fere quicquid à regia via delirat, allubeſcit, ut ſe omnium errantium armis induant, iiſque utantur ad Veritatis oppugnationem. Cum ergo omnis hæreſis de Philoſophia ſubornetur, & de libero arbitrio armetur, hinc tam pronus illi in Pelagii caſtra tranſitus. Et quod proximum huic eſt, nec evitari poteſt, divinæ Providentiæ & Prædeſtinationis, ad hominem attemperatio, & præpoſtera Dei ſub homine ſubordinatio. Qua in parte cum nihil Pelagio concedant, ac præterea novis argumentis & reſponſionibus labantem cauſam ſuffulcire credantur, non potuit non gra-

tiſſimum eſſe illud eorum acceſſorium.

3. Ante omnia vero placuit, quod ſalutis fundamentum jecere opera. Quod cum & Judaiſmi, & Ethniciſmi & Turciſmi, & Papiſmi, atque omnium eorum cœtuum, qui ſe à reformatis Eccleſiis ſeparant, ſit commune vexillum, non potuit aliter fieri, quin ſaltem ob hanc communis cauſæ ſuſceptionem, apud omnes gratiam invenerint. Omnes enim hoc præjudicium occupat, quod propriam juſtitiam erigere conantes, juſtitiæ Dei non ſubjiciuntur. Unde illa Euangelii & fœderis gratiæ, in legem & fœdus operum fœda tranſmutatio, fidei & operum confuſio, & juſtificationis legalis introductio, & legis loco gratiæ & veritatis ſubſtitutio, ortum habuere.

4. Quia vero non ſatis viſum eſt omnibus placere, niſi etiam ſingulis, quoad ejus fieri poterat, arrideant quas feciſſent fabulas: quia norant,

maxi-

maximum concordiæ inter homines gluten eſſe, uniformes de Deo ſententias, maluere in gratiam Judæorum, Paganorum, Turcarum & Hæreticorum, veras de Deo notiones, & certiſſimos characteriſmos quibus ſe à falſis diis & ab idolis cogitationum noſtrarum diſtinguit Deus ipſe, abolere, & in diminutum Deum credere; quam ut Deum, prout ſe in verbo ſuo patefecit, eſſentia unum, perſonis trinum, atque cum omnibus ſuis attributis & proprietatibus divinis incorruptis & non mutilitatis confiterentur & colerent.

5. Ita cum tranſegiſſent de Deo, nullo negotio cum hæreticis conventum de filio: quem omni divino axiomate ſpoliatum, & in cenſum meræ creaturæ deturbatum, & æternitate exutum, omni officiorum poteſtate nudatum, nullo vero merito aut efficacia conſpicuum, & ſola doctrina & exemplo ſervatorem, ceu δἀτηρον ſequendam Moſem & Legiſlatorem ſe-

ſecundarium (utpote cui paucula relicta eſſent à Moſe, quæ appendicis tantum vice adderet legi) repræſentarunt. Qua proditione id egerunt, ut ſi infidelibus hoc pacto placere potuiſſet Chriſtus, infeliciores redderentur acceptando, quam fuerant carendo.

6. Ut vero ſe reliquis ſectis, & præcipuæ Catabaptiſtis, accommodarent: non ſolum quicquid eſt μυστηριώδης in Religione Chriſtiana exterminarunt, & omnia ad captum humanum ψιλοῖς λόγοις conformarunt: ſed & in omnibus iis controverſiis, quæ illis cum Reformatis intercedunt, ceu Palæmones quidam non rogati, aut pro illis ſententiam dixere, aut rem ita involverunt, & incruſtarunt, ut ſine gravi ſententiæ ſuæ injuria in partes illorum ſecedere poſſent. Uti ex iis patet, quæ circa Juramentum, Poteſtatem Magiſtratus, Pædobaptiſmum, incarnationem &c. σοφὰ φάρμακα excogitarunt.

7. Quia vero novitas magnum eſt condimentum, quo ſimpliciorũ animi ineſcari ſolent, qui ad conſueta fere nauſeant, nihilque admirari ſolent, quam quæ novitatis facie ſe commendant: hinc ut delectatione quadam leves animos titillarent, tot novitiis commentis, & à ſe primum excogitatis Inventionibus univerſam Theologiam immutarunt, atque inſuper tot ingenioſis gloſſematis & interpretationibus antehac inauditis S. Scripturæ ſenſum involverunt, ut qui ſecundum illa velit θεολογεῖν, tandem cum ſuo damno ſentiat, ſe medios delapſum in hoſtes, in aliud Euangelium eſſe tranſlatum. Cujus generis & indolis ſunt, quę de aſcenſione quadam Chriſti in cœlos, quæ illam poſt reſurrectionem factam præceſſerit, ex Joh. 3. 13. nugantur, ἃ μὴ ἑωράκασιν, ἐμβατεύοντες. Ut & quæ de corpore Chriſti non glorificato à reſurrectione, ſed glorificationem ſuam demum in aſcenſione nacto, & quæ de ſtatu primi

primi hominis, & ejus mortali conditione: & de novis quibusdam præceptis Christi seorsim traditis, & quibusdam aliis decalogo additis: de aquæ baptismo, de statu fidelium sub Veteri Testamento &c. audacter & temerarie definiunt.

8. Ex quibus omnibus constat, id eos agere & moliri, hac nova religionis fabrica, ut, cum illis animus sit nulli alteri sectæ nomen dare, sed suo se tibicine fulcire, omnes in nassam suam compellant, & ad amplectenda sua dogmata viam complanent, quo omnes in se absorbeant. Cujus voti ut compotes evadant, mirum quem non prætexant pietatis zelum: cujus etiam quandam velut artem & ignoratam hactenus omnibus methodum ostentant, & in confessoribus suis laudant & deprædicant. Quasi bene inter eos vivi possit, ubi tam male de Deo sentitur. Et quasi non pronum sit τοῖς τὴν ἀσέβειαν ἠρνημένοις, μόρφωσιν αὐτῆς ἔχειν. 2. Tim. 3. 5. falso glorientur de pietate.

rate, quibus eviluit primarium τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον, 1. Tim. 3. 13.

9. Sed præcipuum caput, quo se jactant, & quod ante *Socinum* à nullo recte intellectum, nec prout oportet, explicatum contendunt, & in quo tamen medulla omnis Religionis & pietatis sita sit, hoc est, quod se demum veram ad immortalitatem viam invenisse, eamque mundo patefecisse credi volunt, de qua ὑπέρογκα τῆς ματαιότητος φθεγγομένους audivimus disputatione prima, utpote *quam per plura annorum millia ante adventum Christi semper ignoratam, quamque ipsi Mosaicæ legis cultores pertenui aliquando suspicione odorati, nunquam aperte deprehendere potuerint, quam denique à Christo Apostolis patefactam, mox succrescentium errorum spinis obsitam, atque dira obruente caligine abditam, rursus exacto fabularum senticeto, ac reddita veritatis luce, benignissimus Deus detexerit atque restituerit. Dissertatione præmissa operibus Socini ab Equite Polono.*

 10. Hanc

10. Hanc porro immortalitatis viam ita nobis *Socinus* explicat. *Vt quia homo de terra ab initio formatus, nihil per se & natura sua habet commune cum immortalitate, & propter violatum à se præceptum, ex ipsius Dei decreto, necessariæ perpetuæque morti obnoxius est factus: necesse fuisse, quo cum Deo in gratiam redeat, & in spem vitæ immortalis venire possit, ut Deus omnia ei peccata remittere, & immutata ejus natura, è mortis servitute eum vindicare velit. Quod utrumque præstare homini decreverit Deus, dummodo eum ante patratorum peccatorum pœniteat, atque is inposterum non ad terrenam & carnalem, sed ad cœlestem & spiritualem normam vitam suam conformet.*

11. *Quia verò non protinus à morte soluti & liberi sumus, sed subire illam omnibus necesse sit, atque etiam acerbissimam illam quandoque ob adjunctos cruciatus & tormenta experiri: placuisse Deo, ut de consilio ejus persuasi essemus, mittere in mundum filium suum, qui hoc consilium*

consilium Patris nobis anunciaret, & divinis miraculis confirmaret, & proprio sanguine obsignaret, oppetita ultrò illius causa acerbißima & ignominiosissima morte. Vt demum illo excitato à Patre ad sempiternam vitam, certissimè nobis constaret, eos, qui huic viæ, quæcunque tandem incommoda aut pericula eis objicerentur, insisterent, evasuros tandem ad illam vitam, quam Deus per eum pollicitus est. Præsertim cum illi excitato & immortalitate jam donato, contulerit Deus omnem potestatem in cælo & in terra, etiam illam, excitandi nos à mortuis, & immortalitatem donandi. Vt nulla amplius sit causa dubitandi, daturum illum nobis vitam illam cujus potestatem conferendæ eis, qui ejus vestigia secuti fuerint, Deus ei largitus est.

12. *Hoc verò tam evidens fidei nostræ adminiculũ nobis eripi, communi illa & Catholica Christianorum fide & opinione: qua credit Jesum illum resuscitatum, esse illum ipsum summum Deum, à patre essentia non diversum: cum nec bo-*

na fide mortuus dici possit, qui est ipse supremus Deus: nec in ipsa morte aliena ope, sicut nos, indiguerit; sed ipse suis viribus & potentia se è lethi faucibus eripuerit. Quod si ita se habeat, perire nobis omne si ei argumentum & solatium. Quid enim ad nos, si is, qui resurrexit è mortuis, est verus Deus, & qui suæ sibi resurrectionis autor ipse extitit? Quid enim in nobis simile, qui ipsi morimur, non accessiones nostri? cum nulla sit consequentia, si filius Dei, qui idem est Deus, ex mortuis resurrexit suis viribus, ideo nos ex morte excitandos esse.

13. *Ex qua tota serie, & digestione causarum salutis, apparet, nullum hujus spei fructum illis Christianis relinqui, qui Catholicam de Trinitate fidem amplexi, Jesum Christum non tantum verum hominem, sed & verum ac* ὁμοούσιον *Deum confitentur & adorant.* Quasi hæc fides sit nobis obstaculo, quo minus ad immortalitatem aspirare possimus: atque nullus vitæ effectus ad nos pervenire queat, nisi illius autor statuatur,

non

non verus Deus, ſed merus homo. Cum ex adverſo non poſſit dici *vita & Lux* mundi ἀρχηγὸς τῆς ζωῆς, *Reſurrectio & vita*, niſi *quemadmodum Pater habet vitam* in *ſe ipſo, ita & filio dediſſet habere vitam in ſe ipſo*, Joh. 5. 26. quod de mera creatura dici nequit. Ita & quamvis *poteſtas judicium faciendi*, & *potentia vivificandi* & *excitandi mortuos* illi data ſit, *quia filius hominis eſt*. ibid. v. 27. non tamen in illum conferri potuit, niſi ſimul eſſet verus Deus.

14. Deinde tale conſequendæ immortalitatis medium proponunt, quod æque per quemvis ſanctorum nobis exhiberi & repræſentari potuerit, quam per Chriſtum. Cur enim reſuſcitatio Petri aut Pauli, non eandem vim habeat perſuadendi nobis immortalitatem, ſiquidem veſtigia vitæ illorum calcamus, quam ipſius Chriſti? Cum quicquid per merum & ſolitarium hominem agitur, non magis hujus quam alterius ope & mini-

ſterio peragi neceſſe ſit. Homo enim hominem non excludit à conſortio operis. Cum reſurrectio noſtra ita Chriſti reſurrectioni innexa ſit, ut hac poſita, illa de neceſſitate conſequatur. Unde illa argumentatio Apoſtoli 1. Cor. 15. 12. *Si Chriſtus reſurrexit, utique mortui reſurgent: &, ſi mortui non reſurgent, utique non reſurrexit Chriſtus.* Quod argumentum tenue eſt, & nullum, ſi non noſtra reſurrectio pendet ab illa Chriſti, & hæc non ſit vera cauſa noſtræ reſurrectionis. Quis enim ex Lazari reſuſcitatione ita ratiocinetur? Atque hanc cauſam indicat Apoſtolus v. 20. *nunc vero Chriſtus excitatus eſt ex mortuis, factus primitiæ eorum qui obdormierunt.* Sicut ergo primitiæ ſanctificant reliquam maſſam ex qua deſumtæ ſunt: ita Chriſtus; *quia & ſanctificans, & qui ſanctificantur, ſunt ex uno omnes*, Hebr. 2. 11. reſurrectione ſua ex mortuis factus πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν, Col. 1. 18. factus eſt omnibus autor

reſur-

resurgendi ex mortuis. Id quod ex comparatione primi & secundi Adami porro evincit, v. 21. quos in eo pates inducit, quod *sicut per hominem mors, per hominem quoque sit resurrectio mortuorum. Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes vivificabuntur.* At non potuit hoc donum vitæ communicari hominibus, nisi ab illo qui esset author & dominus vitæ. Quid quod majore quadam vi & potentia à Christo fluit vita, quam ab Adamo descendit mors. *Etenim si per unius offensam mors regnavit per unum, multo magis ii qui redundantem illam gratiam & donum justitiæ accipiunt, in vita regnabunt per unum Jesum Christum*, Rom. 5. 17. quod illi competere non potest, nisi quatenus *ipse est ante omnia, & omnia per eum consistunt. Estque caput corporis Ecclesiæ, principium & primogenitus ex mortuis, ut in omnibus primas teneat. Quoniam placuit ut in eo omnis plenitudo inhabitaret*, Col. 1. 17. sicut &

de facto, *in eo inhabitat omnis plenitudo deitatis corporaliter. Ut in eo simus completi, qui est caput omnis imperii & potestatis.* v. 2. 9. Quæ omnia talia sunt, ut nulli alii præter Christum convenire queant, neque ulli solitario homini, imo neque homini Christo, si non idem esset θεὸς φανερωθεὶς ἐν σαρκὶ, 1. Tim. 3. 16. qui vitam habet in se ipso, atque illam communicat cui vult.

15. Quod enim hic unice spectandum, non tantum nobis est Christus immortalitatis autor exemplo, sed vi & efficacia, nec quia ostendit resurrectionem, sed quia confert. Est enim ille *panis ille Dei qui de cælo descendit, & dat vitam mundo*, Joh. 6. v. 33. qui talis panis est, *ut qui eo vescitur, non moriatur, sed vivat in æternum*, v. 50. 51. *& habeat vitam in se ipso.* Quia enim *caro* Christi *est vere cibus, & sanguis ejus vere potus* ideo etiam *qui edit carnem ejus, & bibit sanguinem ejus, habet vitam æternam, &*

resusci-

resuscitatur in ultimo illo die v. 54. 55. idque ideo, *quia ille manet in Christo, & Christus in eo.* Quæ omnia tam arctam nostri cum Christo communionem & unionem inferunt, ut in nullum, qui merus sit homo, illa competere possint: & nullo pacto cum tenui illa & exemplari vitæ per Christum participatione conciliari.

16. Quid quod hoc pacto mors Christi vel inutilis, vel supervacanea redditur: quia nullo modo ut satisfactoria vel meritoria considerari possit. Utpote cujus subeundæ nulla Christo necessitas fuerit, nisi quia ex illa eluctando certam omnibus resurrectionis fidem fecerit. Quod tamen & promissorum veritate & fide, miraculorum suorum efficacia & divinitate, & præcipue resuscitatione Lazari, & aliorum, apud omnes qui dictis & factis ejus convicti, fidem illi habebant, obtinere eum æquum & justum erat. Et nonne ejus receptio in cælos, & collocatio ad dextram Patris,

quam consecuta est effusio Spiritus in Apostolos, & ὑπερύψωσις illa & glorificatio, non satis valida immortalitatis nostræ pignora fuere, etiamsi mors nulla præcessisset?

17. Et certe valde infirmum servatorem & nullarum virium esse oporter, à quo vitam & immortalitatem expectamus: qui absorptus à morte, se ipse ex illa liberare & ex vinculis ejus extricare nequiverit, neque sibi *brachio suo salutem afferre*. Quomodo enim *alios juvet, qui se ipse juvare non potuit?* Talis vero Servator nos decebat, qui morti dicere posset *Ero ô mors pestis tua*, Hos. 13. 14. quemque ideo *excitavit Deus solutis doloribus mortis, eò quod impossibile erat eum ab ipsa retineri*, Act. 2. 24. Et cui ideo *data est omnis potestas in cælo & terra*, ut omnia subjiceret pedibus suis, etiam mortem ipsam, quam triumphavit in cruce. Hinc dicitur *per mortem abolevisse eum qui mortis habet imperium, i. diabolum*, Heb. 2. 14. &

solvisse

solvisse opera diaboli, 1 Joh. 3. 8. Cum enim *stimulus mortis sit peccatum*, 1 Cor. 15. 56. *condemnato peccato in carne*, mors aculeum amisit, & *absorpta est in victoriam. Venit quidem contra Christum princeps hujus mundi, sed non habuit in ipsum quicquam.* Joh. 14. 30. Atque hoc ipsum est, quod de se asseverat Christus, Joh. 10. 18. *Ego pono animam meam ut eam rursus assumam. Nemo tollit eam à me, sed ego pono eam à me ipso: potestatem habeo rursus assumendi eam.* Quod & antea sub involucro innuerat, Joh. 2. 19. cum diceret Judæis, *destruite templum hoc, & tribus diebus erigam illud.* Loquebatur enim de *templo corporis sui*, v 21. Talis ergo fuit hæc resurrectio Christi, ex qua, ζωοποιηθεὶς τῷ πνεύματι 1. Pet. 3. 18. agnitus fuit & *definitus filius Dei* & *secundus Adam, qui factus est* εἰς πνεῦμα ζωοποιοῦν, 1. Cor. 15. v. 45.

18. Sicut ergo, ut vere dici possit homo mori, nō est necesse omnia hominis mori,

mori, non certe animam; quæ etiam post mortem superstes est: ita nihil absurdi est, filium Dei, & Deum adeo ipsum, vere mortuum dici, licet anima ejus toto tempore mortis fuerit in paradiso, & divinitas immortalitem, quæ ipsi natura competit, non exuerit. Cum ex hac unione τοῦ λόγου cum carne, verum & suum pretium accesserit morti Christi, ut qui sanguis fusus est, dicatur *proprius sanguis Dei*, Act. 20. 28. qua & ratione τίμιον αἷμα dicitur 1. Pet. 1. 19. cum extra illam unionem sanguis meri hominis nullius foret æstimii ad conciliandum Deum, Psalm. 49. 8.

19. Nec vero, quod maxime ex hac meri hominis resurrectione extundere satagunt, id ex ea sequitur: nimirum nos firmissime inde inferre posse, nos similiter excitandos, si præceptis ejus insistimus. Neque enim si Deus Christum, nullius peccati compertum; nulla labe concupiscentiæ laborantem, ὅσιον, ἄκακον, ἀμίαντον, κεχωρι-

σμέν

σμένον ἀπὸ τῶν ἁμαρτωλῶν, Heb. 7. 26. excitavit à mortuis, & in gloriam introduxit: ideo homines peccatores, qui in multis labuntur omnes, & qui remissione peccatorum quotidiana opus habent, & quorum præstantissimis operibus nævi sui adhærent, similiter excitare tenetur. Cum nemo secundum hanc hypothesin ad illam filii gloriam aspirare possit, qui non eandem cum illo viam calcaverit. Aliter argumentatur Apostolus Rom. 8. 11. *Si Spiritus ejus qui excitavit Jesum à mortuis, habitat in vobis, is qui excitavit Christum à mortuis, vivificabit etiam mortalia corpora vestra per inhabitantem ejus Spiritum in vobis.* Tribuit Spiritui Christi, quem cum illo communem habemus, resuscitationem corporum nostrorum, quod abolito peccato, nos ad veram justitiam refingat, ex qua certissime consequatur vita.

20. Tandem hæc immortalitas non aliter proponitur, quam merces obedientiæ nostræ, ex qua non aliter

consе-

consequatur, quam ex hac legis formula, *fac, & vives. Licet enim Deus nobis perfectius per os Christi exposuerit, quænam sint revera justa, & rationi congrua; atque insuper in persona ejus repræsentarit majores causas, quam unquam antea, existimandi rerum hoc modo præceptarum functiones, parituras fructum facientibus eas, proposito præmio ei, quicunque eas exequeretur, vita æterna, & dato pro arrha ipso Christo excitato à misera morte ad felicem vitam:* Tamen eriam sine illis promissis & eorum exquisita cognitione, dummodo præcepta serventur, nobis constare vitam, affirmare non erubescunt. Ut revera nihil plus illis efficiatur, quam ut illis magis confirmemur, & in decurrenda alacrius via illa majori studio nos exerceamus. Cæterum non minus certo nos per observationem Legis Mosis, atque etiam per notitiam insitam faciendi quod justum & rationi conveniens est, ad immortalitatem aspirare, & tandem pervenire,

quam per ipſa præcepta Chriſti. Sic quidem ut *ſupervacaneum ſit cogitare de his, quæ Chriſti perſonam attinent, una cum iis omnibus quæ Chriſtus pro nobis fecit, & facturus eſt, quatenus per ea juſtificari velimus, dummodo pie vivamus, & mundanis cupiditatibus valedicamus, Socin. de fide & operibus.* Quod certe nihil aliud eſt, quam juxta fœderis legalis formulam vitam ambire, faciendo quæ ſunt legis & Euangelii. Quod prorſus eſt enervare fœdus gratiæ, quod in melioribus promiſſis ſancitum, & dat quod jubet, & præſtat quod promittit. Cum hic à nobis & noſtra obedientia omnia magis dependere ſtatuamur, quam à Chriſto ipſo, qui à noſtra vel obedientia, vel inobedientia circumſcribitur, ut promiſſa ſua vel impleat, vel non præſtet. Cum nec vitam nec juſtitiam nobis ullo ſuo facto aut paſſione ſit promeritus ſed ſolam vicariam operam fingitur præſtare Patri in remunerandis obedientibus, & puniendis refr[illegible]riis.

21. Hactenus ideam quandam Theologiæ Socinianæ ὡς ἐν τύπῳ efformavimus, ex qua, quis ejus ſit ſcopus quo collineat, nobis innoteſceret. Unde conſtare poſſit, eſſe idolum rationis humanæ, & naturalis Theologiæ typum, omnibus hominibus attemperatum, omnium errorum & hæreſium πανδοχεῖον, Scripturæ emaſculationem, & ſenſus ejus & ſtyli deformationem, fœderis grætiæ abnegationem, & in fœdus operum commutationem. Vix ut Chriſtianiſmi titulo ſe tueri inter Chriſtianos poſſit, cum verum Deum eſſentia unum, perſonis trinum negat, ex Chriſto θεανθρώπῳ facit ψιλὸν ἄνθρωπον, omni merito, dignitate & axiomate ſpoliatum, Jeſu & Chriſti nomine indignum, Moſe non multo ſublimiorem, & Legiſlatorem illo multo inferiorem. Qui talem immortalitatis viam oſtenderit, ad quam ipſe ſuis viribus non potuerit aſpirare nec pervenire, & quam nemo ſibi polliceri

poſſit

possit nisi sub conditione perfectæ obedientiæ, cujus nemo, nisi qui se ipse fallere vult, sibi conscius esse queat. Denique quæ nemini placere possit, nisi Immanuelis hostis audire velit, & cui nihil sapit nisi quod novum est & à recto tramite abducens.

FINIS.